

Sense of belonging als fundament voor community-vorming in een blended leeromgeving

Inleiding

In de jaren 50 ontwikkelde Abraham Maslow de motivatietheorie met de bekend geworden behoeftepiramide, wat één van de bekendste theorieën over menselijke basisbehoeften werd (Maslow, 1954; 1962). In deze theorie beschrijft Maslow vijf universele menselijke basisbehoeften, waaronder verbondenheid. Verbondenheid door menselijk contact is na de basisbehoefte aan voedsel en water, financiële zekerheid en een veilig dak boven het hoofd de belangrijkste behoefte van ieder mens. Pas wanneer iemand zich verbonden voelt met de omgeving, kan er voldaan worden aan de laatste twee basisbehoeften van de piramide: (zelf)waardering en persoonlijke groei, die worden bereikt door bijvoorbeeld te studeren. Voor jongeren ligt er nog meer nadruk op verbondenheid als essentiële behoefte dan voor volwassenen in het algemeen. Voor jonge studenten die starten aan een hogeschool of universiteit is het gaan studeren een belangrijke levensverandering die samenvalt met de cruciale ontwikkelingsfase waarin zij de transitie maken van adolescentie naar jongvolwassenheid (Dopmeijer, 2020). Deze veelal kwetsbare fase draait om het vinden van een identiteit en het vervullen van de basisbehoefte verbondenheid. De centrale ontwikkelingstaak in deze fase wordt door ontwikkelingspsycholoog Erik Erikson (1968) in zijn *Theory of Psychosocial Development* de fase van Intimiteit versus Isolatie genoemd. Wanneer deze fase succesvol wordt doorlopen, wordt intimiteit bereikt in termen van het aangaan en onderhouden van relaties die voldoening en een *sense of belonging* geven. Sense of belonging wordt gedefinieerd als "een gevoel van veiligheid en geborgenheid dat ontstaat vanuit de beleving dat men onderdeel is van een community, organisatie of een instituut" (Asher & Weeks, 2013). Wanneer een jonge student in deze ontwikkeling geen aansluiting ervaart, kan dit leiden tot isolement. Baumeister en Leary beschreven in de jaren negentig dat een onvervulde behoefte om ergens bij te horen negatieve gevolgen heeft voor zowel de mentale als fysieke gezondheid en leidt tot bijvoorbeeld stress, eenzaamheid en diverse fysieke gezondheidsproblemen (Baumeister & Leary, 1995).

Het ervaren van sense of belonging is tevens essentieel in studeren. Je thuis voelen in de leeromgeving is één van de belangrijkste voorwaarden om goed te kunnen leren, ongeacht het soort leeromgeving (Jackson, Cashmore & Scott, 2010), omdat leren doorgaans niet wordt beschouwd als een individueel, maar een sociaal proces dat plaatsvindt door verbinding en samenwerking (Dopmeijer, 2020). Voor het aanleren van diverse competenties, bijvoorbeeld op het gebied van projectsamenwerking, mondeling presenteren, discussiëren en feedback geven en ontvangen is contact met medestudenten de basis en daarmee zelfs noodzakelijk voor het bereiken van de eindtermen van een opleiding (Ten Berge, Prins & Schot, 2020).

Maar hoe wordt sense of belonging nu bereikt en wat is het belang ervan nu precies? Sense of belonging is een breed onderzocht concept in de wetenschap. Uit onderzoek van Amerikaans onderzoeker Tinto is bekend dat academische binding (het gevoel dat de student leert en zich thuis voelt in de onderwijsomgeving) en sociale binding (saamhorigheid en goede contacten met docenten en medestudenten) zorgen voor een gevoel van belonging van studenten: studenten voelen zich veilig en thuis in de onderwijssetting en durven (hulp)vragen te stellen naarmate de binding groter is (Kappe, 2017; Tinto, 1993; Tinto, 1975). Studenten met een hogere mate van belonging zijn meer gemotiveerd en meer

gecommitteerd aan hun studie. Zij hebben een grotere intentie om hun studie voort te zetten dan studenten met een lagere mate van belonging en het draagt bij aan het voorkomen van uitval in het eerste studiejaar (Freeman et al., 2007; Hausmann et al., 2007; Meeuwisse et al., 2010; Kappe, 2017). De essentiële rol van belonging is te verklaren vanuit de zelfdeterminatietheorie van Ryan en Deci (2000), waarin wordt gesteld dat de basisbehoefte verbondenheid samenhangt met de basisbehoeften autonomie en een gevoel van competentie. Autonomie en competentie worden ontwikkeld in verbondenheid. Wanneer deze verbondenheid onder druk komt te staan, heeft dat een negatief effect op de mate waarin de student regie neemt voor het eigen leerproces (autonomie) en het vertrouwen dat de student heeft in eigen kunnen (competentie). Echter, als volgens deze theorie aan deze drie basisbehoeften wordt voldaan, versterkt dit de motivatie van de student wat zorgt voor diepgaand leren.

Onderzoek laat tevens zien dat belonging bijdraagt aan het welzijn van studenten, hetgeen hun functioneren positief beïnvloedt (Dopmeijer et al., 2020). Het ervaren van sense of belonging is daarmee zowel essentieel in het vinden van je plek in de wereld als jongvolwassene, alsmede het vinden van je plek in de leeromgeving. Studenten helpen hun sense of belonging te vinden is hiermee een belangrijke opdracht van het onderwijs, waarin de docent een faciliterende rol heeft die tot uiting komt in de inrichting van de leeromgeving. Diep leren kan pas plaatsvinden als het bevorderen van *belonging* de essentie van het ontwerp van een online of blended leeromgeving is.

"The absence of a sense of belonging is a sense of alienation"

Abraham Maslow

De uitbraak van de Covid-19 pandemie en de daarmee samenhangende social distancing maatregelen hebben het onderwijs voor een flinke uitdaging gesteld, in het bijzonder in het borgen van de (ver)binding met studenten in de online dan wel blended leeromgeving. De online en blended leeromgeving leidt bij veel studenten tot gevoelens van eenzaamheid en verlies van motivatie (Caring Universities, 2020). Het lijkt waarschijnlijk dat dit te maken heeft met wat Michael Moore als *transactional distance* beschreef in zijn gelijknamige theorie (Moore, 1997). Volgens Moore is er bij online of blended leren niet alleen de (deels) fysieke afstand, maar is er ook sprake van een psychologische afstand die een communicatiekloof tot gevolg heeft. Doordat men (deels) via een beeldscherm communiceert wordt bijvoorbeeld non-verbale communicatie gemist. Wanneer een onderwijsprogramma te sterk voorgeprogrammeerd is waarbij er weinig ruimte voor interactie en vragen stellen is, neemt de ervaring van transactional distance toe. Dialogisch werken is daarentegen een belangrijk ingrediënt in een succesvolle online of blended leeromgeving die de transactional distance kleiner maakt en de verbondenheid en de autonomie van de student vergroot. We zagen al eerder dat verbondenheid en autonomie de drijvende krachten zijn achter competentie.

"Be here. Be you. Belong. This classroom belongs to all of us."

Brené Brown

Community-vorming

Binnen het hoger onderwijs is er al langere tijd aandacht voor community-vorming. McMillan en Chavis (1986) definiëren een sense of community als dat leden het gevoel ervaren onderdeel van een groep te zijn, belonging ervaren en er een gedeeld vertrouwen is dat er in de behoeften van elk lid van de community voorzien wordt doordat er een commitment is om samen te werken en er een emotionele connectie is. Binnen de community berust de pedagogische relatie op gelijkwaardigheid en gedeelde verantwoordelijkheid (Bray & McClaskey, 2017), waarbij nabijheid een belangrijke rol speelt (De Jong

Weissman & Kolpa, 2019). Dit betekent in de context van Teachers College, waar wij beide werkzaam zijn, dat zowel docenten als studenten de agent, zijn van hun eigen leren (Quaglia, Corso, Fox & Dykes, 2017). Diep leren ontstaat vanuit engagement (Fullan, Quinn, McEachen, 2018) en een community zorgt voor een verbeterde manier van leren doordat studenten zich meer betrokken voelen bij hun eigen onderwijs (Stichting Onderwijs Evaluatie, 2015). Een onderzoek van Hausmann, Schofield en Woods (2007) toonde aan dat de sense of belonging van studenten toenam wanneer zij zich er bewust van waren dat ze onderdeel waren van een learning community (leergemeenschap). Het studiesucces en het welzijn van studenten zijn mede afhankelijk van de mate waarin studenten zich kunnen ontwikkelen in een leeromgeving waarin zij het gevoel hebben erbij te horen en sense of belonging ervaren (Strayhorn, 2012). Dit zijn veelal leeromgevingen met een steunend studieklimaat, waarin er een warme, open en positieve docent-student relatie is en de docent beschikbaar is voor (hulp)vragen, waarin de student wordt aangemoedigd om te participeren in de klas en waarin uitdagingen in het studentenleven worden genormaliseerd, hetgeen verbondenheid en betrokkenheid vergroot (Freeman et al., 2007; Slavin, Schindler & Chibnall, 2014). Vanuit deze verbondenheid kan de student zelf regie voeren over het eigen leerproces (autonomie) en competenties ontwikkelen (Ryan & Deci, 2000). De noodzaak tot het aanbieden van sec online en blended onderwijs gedurende de pandemie legde een vergrootglas op het reeds bestaande belang van het creëren van een sense of belonging bij het individu en een sense of community bij de groep. Een community vormt zich echter niet vanzelf, maar dient gevormd te worden. Onderzoek bij de eigen opleiding Teachers College bevestigt dit beeld.

Aanbevelingen uit de praktijk

Verkenkend kleinschalig onderzoek bij Windesheim Teachers College, een opleiding die altijd al vorm wordt gegeven als learning community (lerende gemeenschap), laat een aantal interessante onderwijsbehoeften bij studenten zien ten aanzien van community-vorming in online of blended onderwijs. De toekomst van het onderwijs is blended, geven de studenten van Teachers College aan. De ruimte die blended onderwijs biedt aan studenten om keuzes te maken draagt bij aan de mogelijkheden om flexibel te studeren, personaliseren van het onderwijs en studeren met een functiebeperking. Studenten geven echter ook aan dat de online omgeving aandachtspunten met zich meebrengt die bij kunnen dragen aan studiesucces en welzijn.

Hoewel de meeste studenten een goede leer- en werkplek hadden, was er sprake van verlies van overzicht op de studie, en meer moeite met concentratie zowel tijdens als buiten lessen. Studenten gaven aan met name in de periode van de eerste Covid-19 golf tot aan de zomer van 2020 verminderde autonomie ten aanzien van het aansturen van hun studiedrag ervaren te hebben. Zij gaven daarbij aan dat door het missen van de nabijheid en daarmee de relatie een disbalans ontstond in de ervaring van agency en de daarbij behorende autonomie (Quaglia, Corso, Fox & Dykes, 2017; Ryan & Deci, 2000).

De online omgeving reflecteerde de real life leeromgeving met chatrooms die de naam droegen van daadwerkelijke locaties op de campus en alle lessen werden gegeven en toch misten de bevraagde studenten de nabijheid en verbinding behorend bij het deel uitmaken van een learning community gericht op deep learning (Fullan, Quinn & McEachen, 2018). Studenten gaven aan het moeilijk te vinden elkaar online in de daarvoor ontworpen omgeving te ontmoeten om samen te studeren. Dit werd beter toen deze tijd geroosterd werd. Het meest gewaardeerde moment door studenten die deelnamen aan het onderzoek was het samen online de lesdag starten op de vrijdag. Dit was het enige echte ontmoetingsmoment in de week dat studenten elkaar online troffen als community en spraken met een docent over hoe het met ze

ging. Studenten gaven aan dat ze dit het liefst elke dag wilden, gepaard met een check-out aan het einde van de dag. Daarbij gaven studenten ook aan dat zij het liefst elke week ook een moment van persoonlijke coaching wilden wanneer het onderwijs volledig online is omdat dan het verlies van agency het sterkst ervaren werd.

Concluderend kan gesteld worden dat niet alleen de online omgeving om elkaar te ontmoeten maar juist de daarvoor aangereikte tijdvakken in een belangrijke behoefte van de studenten voorzien, om het ervaren gemis van nabijheid door het ontbreken van live contact weer in balans te brengen; verbinding vereist bewust ontwerp van een leeromgeving waarin zowel ruimtes als tijd ingericht is om elkaar te ontmoeten en verbinding te ervaren. Hierin wordt het volgende aanbevolen:

- Breng structuur aan in het lesontwerp, maar houd ruimte voor inbreng van de student;
- Geef persoonlijke aandacht in de lessen en wees verbindend;
- Lessen dienen interactief en dialogisch te zijn;
- Alloceer tijdvakken voor extra ondersteuningsmogelijkheden voor studenten;
- Bevorder actieve betrokkenheid van de student in plaats van passieve consumptie, bijvoorbeeld door online voorkennis te activeren bij de start van de les en instructies af te wisselen met online activerende leeractiviteiten;
- Verkort de duur van online of hybride lessen (waarbij studenten deels online en deels face-to-face deelnemen) ten opzichte van de duur van face-to-face lessen.

Conclusie

Het vormen van een community in een blended leeromgeving is niet iets dat organisch ontstaat, het dient gevormd te worden. Bij het ontwerpen van een online of blended community dient sense of belonging het fundament te vormen om de psychologische afstand te overbruggen. Vanuit deze verbondenheid kan de student autonomie ervaren en tot diep leren komen, ook wanneer er sprake is van een fysieke afstand.

Dit essay werd geschreven ter gelegenheid van het *NRO Symposium Hoger Onderwijs: Nieuwe richtingen na de pandemie?* dat op 15 januari 2021 heeft plaatsgevonden. Dit essay valt binnen het thema *Community-vorming in een blended leeromgeving*.

Contactgegevens auteur

Jolien Dopmeijer

Docent/Onderzoeker Teachers College Windesheim

Windesheim

jm.dopmeijer@windesheim.nl

Auteurs: Jolien Dopmeijer, Jael de Jong Weissman

Referenties

Asher, S.R., Weeks, M.S. (2013) *Loneliness and Belongingness in the College Years*. In: The Handbook of Solitude.

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995) *The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation*. Psychological bulletin, 117(3), 497.

Bray, B. & McClaskey, K. (2017) *How to personalize learning*. Thousand Oaks, CA: Corwin.

- Caring Universities (2020) *De geestelijke gezondheid van studenten tijdens de COVID-19 pandemie*. Onderzoeksrapport, Universiteit van Amsterdam.
- Deci, E.L., & Ryan, R.M. (2000) *The 'What' and 'Why' of goal pursuits: Human needs and the self determination of behavior*. *Psychological Inquiry*, 11, 227-268.
- De Jong Weissman, J. & Kolpa, D. (2019) *Samen naar Innovatie: Leerlingen, Docenten in Opleiding en Opleiders Als Samenwerkingspartners in Leren*. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders* 4. 341-354.
- Dopmeijer, J.M. (2020) *Running on empty. The impact of challenging student life on wellbeing and academic performance*. Academisch proefschrift, Universiteit van Amsterdam.
- Erikson, E. (1968) *Youth: Identity and Crisis*. New York, NY: WW.
- Freeman TM, Anderman LH, Jensen JM. (2007) *Sense of belonging in college freshmen at the classroom and campus levels*. *J Exp Educ*.
- Fullan, M., Quinn, J., & McEachen, J. (2018) *Deep Learning: engage the world change the world*. Thousand Oaks, CA: Corwin.
- Hausmann LRM, Schofield JW, Woods RL. (2007) *Sense of belonging as a predictor of intentions to persist among African American and white first-year college students*. *Res High Educ.*, 48(7):803-39.
- Jackson, P., Cashmore, A., & Scott, J. (2010). *Sense of belonging: Background literature*. Geraadpleegd via: <https://www2.le.ac.uk/offices/ssds/projects/student-retention-project/dissemination/papers-and-publications/Sense%20of%20Belonging%20Lit%20Review.docx>
- Kappe, F.R. (2017) *Studiesucces: Verbinden als stap voorwaarts. Een oplossingsrichting op basis van een synthese van literatuur en eigen praktijkonderzoeken*. Lectorale rede, Hogeschool InHolland.
- Maslow, A. H. (1954) *Motivation and personality (1st ed.)*. New York: Harper.
- Maslow, A. H. (1962) *Toward a psychology of being*. Princeton, N.J.: Van Nostrand.
- Meeuwisse M, Severiens SE, Born MP. (2010) *Learning environment, interaction, sense of belonging and study success in ethnically diverse student groups*. *Res High Educ.*, 51(6):528-45.
- McMillan, D.W. & Chavis, D. (1986) *Sense of community: A definition and Theory*. *Journal of Community Psychology*, 14(1):6-23.
- Moore, M. (1997) *Theory of Transactional Distance*. In Keegan, D. (1997) (Ed.). *Theoretical Principles of Distance Education*. Routledge, pp. 22-38. Geraadpleegd via: <http://www.aged.tamu.edu/research/readings/Distance/1997MooreTransDistance.pdf>
- Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2000) *Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being*. *American Psychologist*, 55, 68-78.
- Slavin, S. J., Schindler, D. L., & Chibnall, J. T. (2014) *Medical student mental health 3.0: Improving student wellness through curricular changes*. *Academic Medicine* (89)4: 573-577. <https://doi.org/10.1097/ACM.000000000000166>
- Stichting Onderwijs Evaluatie (2015) *Onderzoeksrapport Communityvorming Universiteit Utrecht*. Onderzoeksrapport Universiteit Utrecht.
- Strayhorn, T. L. (2012) *College students' sense of belonging: A key to educational success for all students*. New York: Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9780203118924>
- Ten Berge, H., Prins, F. & Schot, W. (2020) *Sociaal contact en communityvorming op afstand*. Geraadpleegd via: www.uu.nl/onderwijs/onderwijsadvies-training/publicaties/dossier-onderwijs-op-afstand/online-onderwijs/sociaal-contact-en-communityvorming-op-afstand
- Tinto, V. (1975) *Dropout from higher education: A theoretical synthesis of recent research*. *Review of Educational Research*, 45(1), 89-125.
- Tinto, V. (1993) *Leaving college: Rethinking the causes and cures of student attrition (2nd ed.)*. Chicago: University of Chicago Press.
- Quaglia, R.J., Corso, M., Fox, K., & Dykes, G. (2017) *Aspire high: Imagining tomorrow's school today*. Thousand Oaks, CA: Corwin.